

WSTĘP

Monika Polit

Autor i jego tekst

Urodziłem się 30 listopada 1893 roku w Biłgoraju, w guberni lubelskiej. Kiedy miałem trzy lata, mego ojca przyjęto na stanowisko rabina w miasteczku Leoncin, w którym przepędziliśmy jakiś czas, a potem przenieśliśmy się do Warszawy, gdzie ojciec dostał posadę *mojre-hojroe*¹. Do siedemnastego roku życia uczyłem się w jesziwach i besmedreszach Gemory z Toseftą², *Jojre deje*³ i midraszy, a jednocześnie czytałem hebrajskie i żydowskie świeckie książki. Jako siedemnastolatek zacząłem odchodzić od tamtego świata. Imałem się rysowania, pracowałem jako szwacz, nająłem się do biura, wszystko na czarno. W 1915 roku napisałem kilka chasydzkich powiastek, ale zarzuciłem ten gatunek i wziąłem się do tworzenia opowiadań. W tamtym czasie opublikowałem też humoreskę w „Warszewer Tageblat”⁴. Pracowałem wówczas jako korektor i tłumacz oraz pokątnie podejmowałem się innych prac. Po wybuchu rewolucji pojechałem do Kijowa i drukowałem tam w „Naje Cajt”⁵, „Baginen”⁶, „Ojfgang”⁷, byłem też prasowym pracownikiem technicznym. W 1920 roku przenieśliśmy się do Moskwy, a pod koniec 1921 wróciłem do Warszawy. W 1922 roku w warszawskim wydawnictwie Kultur Lige⁸ ukazała się *Erd-wej* [Ból ziemi] i zbiór opowiadań *Perl* [Perły]⁹.

1 *Mojre-hojroe* (jid., z hebr. *more horaa*) – rabin rozstrzygający wątpliwości dotyczące przepisów religijnych.

2 *Zob. Wspomnienia ze świata, którego już nie ma*, przyp. 11, 18, 76, 349.

3 *Jojre deje* (*Jore Dea*, hebr. ‘Nauczyciel mądrości’) – kodeks halachiczny wydany w 1555 r., zawierający przepisy i przykazania związane m.in. z pokarmami, pracą oraz żałobą.

4 „Warszewer Tageblat” (jid., *Warszawska Gazeta Codzienna*) – dziennik o charakterze narodowo-religijnym, wychodzący od października 1915 do stycznia 1917 r., a następnie – po zamknięciu przez władze – wznowiony pt. „Dos Jidisze Wort” (jid., *Żydowskie Słowo*), wydawany do lutego 1919 r.

5 *Naje Cajt* (jid., *Nowy Czas*) – prasowy organ Żydowskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej „Zjednoczeni”, ukazywał się od 1917 do 1919 r.

6 *Baginen* (jid., *Świt*) – awangardowe pismo, którego pierwszy i jedyny numer ukazał się w Kijowie w 1919 r.

7 *Ojfgang* (jid., *Wzwyż*) – almanach literacki, którego pierwszy i jedyny numer ukazał się w Kijowie w 1919 r.

8 *Kultur-Lige* (jid. ‘Liga Kultury’), właśc. *Liga Kultury Proletariackiej* – organizacja kulturalno-oświatowa, przede wszystkim o charakterze jidyszystycznym, założona w Kijowie w 1917 r. Prowadziła aktywną działalność, w tym wydawniczą, a w okresie międzywojennym stała się jedną z ważniejszych oficyn wydawniczych publikujących książki w języku jidysz.

9 W polskim tłumaczeniu zob. I.J. Singer, *Perły*, tłum. K. Modelski, Warszawa 2021.

Teraz wychodzi u Kleckina¹⁰ drugi tom moich opowiadań *Ojf fremder erd* [Na obcej ziemi]¹¹, prawie osiemnaście arkuszy. Poza literaturą zajmuję się żurnalistyką¹².

Tę autobiograficzną notkę Izrael Jehoszua Singer przesłał w odpowiedzi na wystosowany przez Zalmena Rejzena apel do przedstawicieli żydowskich środowisk twórczych o stworzenie kompendium ówczesnej literackiej kultury jidysz. Na podstawie otrzymanych materiałów¹³ Rejzen, wybitny filolog i historyk, współtwórca JIWO (Jidiszer Wisnszaftlecher Institut), stworzył *Leksikon fun der jidiszer literatur, prese un filologie* [Leksykon żydowskiej literatury, prasy i filologii]¹⁴, który mimo upływu dziesiątków lat pozostaje podstawowym źródłem informacji dla badaczy historii kultury jidysz¹⁵. Hasło poświęcone Singerowi znalazło się w drugim tomie wydrukowanym w 1926 roku¹⁶. Z treści biogramu wynika, że redaktor, znany zresztą z akrybii, nie poprzestał na lakonicznym świadectwie autora i poszerzył je o kilka ważnych wątków. Jednym z nich była informacja o dołączeniu Singera, choć osobiście stroniącego od radykalnego literackiego eksperymentu i niechętnego nowoczesnej twórczości zwanej przez niego „terytorium grafomanów”¹⁷, do awangardowej warszawskiej grupy „Chaliastre” i objęciu, wspólnie z przyjacielem z rosyjskich czasów Perecem Markiszem, kierownictwa literackiego almanachu grupy¹⁸. W pierwszym numerze tego pisma ukazało się opowiadanie Singera pt. *In der fincter* [W ciemności], utrzymane, jakby na przekór buńczucznemu witalizmowi „Chaliastre”, w mroczno-pesymistycznej poetyce. Jednak to nie druk na łamach tego słynnego

10 Borys Kleckin (1875-1937) - jeden z najbardziej znanych wydawców prasy i literatury jidysz, działacz socjalistyczny i propagator uznania jidysz za pełnoprawny narodowy język Żydów. Pierwsze wydawnictwo założył w Wilnie w 1910 r., po wojnie wznowił tam działalność wydawniczą, a w 1925 r. przeniósł centralę wydawnictwa do Warszawy. Publikował zarówno dzieła w jidysz, jak i przekłady z literatury światowej, a także prace naukowe i popularnonaukowe oraz tytuły prasowe.

11 I.J. Singer, *Ojf fremder erd*, Warszawa 1925; w polskim tłumaczeniu zob. *Na obcej ziemi*, tłum. K. Modelski, Warszawa 2020.

12 YIVO Institute for Jewish Research (dalej: YIVO), RG 3, folder 2173, brak daty.

13 Oryginał i tłumaczenie tekstu ankiety rozsyłanej przez Rejzena zamieszczono w: *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 31: *Pisma Pereca Opoczyńskiego*, oprac. M. Polit, tłum. z jid. M. Polit, tłum. z hebr. D. Boniecka-Stępień, A. Jawor-Polak, M. Koktycz, J. Sawicki, Warszawa 2017, s. 9-10.

14 *Leksikon fun der jidiszer literatur, prese, un filologie*, t. 1-4, Wilne 1926-1929. Piąty, przygotowywany tom *Leksykonu* nigdy się nie ukazał. Zebrany przez Rejzena materiał do niego znajduje się w zbiorach YIVO; zob. YIVO, RG 3.

15 Po drugiej wojnie światowej jako jego kontynuacja i uzupełnienie ukazał się *Leksikon fun der najer jidiszer literatur* [Leksykon nowej literatury żydowskiej], t. 1-8, red. S. Niger i in., New York 1956-1981, zob. tam hasło: *I.J. Singer*, t. 2, s. 640-646.

16 *Leksikon fun der jidiszer literatur, prese, un filologie*, t. 2, s. 1084-1087.

17 YIVO, RG 1139, List I.J. Singera do A. Cahana, 5 kwietnia 1925 r. (jeśli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenia cytatów M. Polit).

18 Ukształtowaną ok. 1922 r. żydowską grupę literacko-artystyczną „Chaliastre” (pol. ‘Halastra’) tworzyli, obok wspomnianego pisarza i poety jidyszowego Pereca Markisza, m.in.: poeta jidyszowo-hebrajski Uri Cwi Grinberg, poeta jidyszowy Mejlech Rawicz, poeta jidyszowy i malarz Mojsze Broderson, publicysta Menachem Kipnis. Almanach grupy ukazał się w 1922 r.